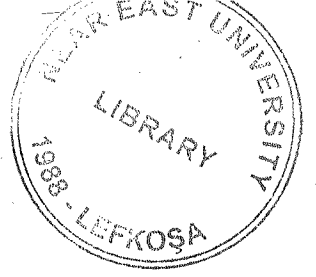

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

ADANA

LİSANS (BİTİRME) TEZİ

HAZIRLAYAN

HALİL YAŞAR TAŞ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. BÜLENT YORULMAZ

Lefkoşa

2001

ÖNSÖZ

Adana'nın genel hatlarıyla anlattığım bu bilimsel tezde Adana'nın, tarihi, coğrafyası, turizmi, kültürü, eğitimi ve ilçeleri hakkında bilgi vermeye çalıştım.

Ben böyle bir çalışma yaptığım için mutluluk duyuyorum. Çünkü ben, Adana'nın yetiştirdiği bir kişiyim. Adana'yı tanıtmakla tabi ki mutlu olacağım. Bunu söylerken bir bölgenin insanı olmaktan öte gitmediğimi değil, tersine Adana'yı Türkiye gibi ve birazda Türkiye olarak sevdiğimi ve yaşadığımı ifade etmek istiyorum.

Bu çalışmayı yaparken duyduğum mutluluğu bana sağlayan sayın hocam Doç. Dr. Bülent Yorulmaz'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Saygılarımla ...

Halil Yaşar TAŞ

İÇİNDEKİLER

1- Giriş.....	1
2- Tarihi Gelişim İçinde Adana'ya Bakış.....	2
2.1. Adana İsminin Kaynağı.....	2
2.2. Eski Çağlarda Adana.....	4
2.2.1. Hitit Krallığı.....	4
2.2.2. Klikya Krallığı.....	4
2.2.3. Romalılar.....	4
2.3. Orta Çağlarda Adana.....	5
2.3.1. Bizanslılar.....	5
2.3.2. Selçuklular.....	5
2.3.3. Ermeni Krallığı.....	6
2.4. Yeni Çağda Adana.....	6
2.4.1. Mısır Türk Memlukları.....	6
2.4.2. Ramazanoğulları.....	6
2.4.3. Osmanlılar.....	7
2.5. Adana'nın İşgali ve Kurtuluş Savaşı.....	9
3-Coğrafi Konum.....	13
3.1. Yer Şekilleri.....	13
3.1.1. Dağlık Alan.....	13
3.1.2. Ovalık Alan.....	15
3.2. Akarsular ve Göller.....	16
3.3. İklim.....	17
3.3.1. Sıcaklık ve Nem.....	17
3.4. Bitki Örtüsü.....	17
4- Nüfus.....	18
5- Ekonomi.....	19
5.1. Adana'da Sanayi.....	20
6- Kültür, Sanat, Folklor.....	22
6.1. Kültür.....	22

6.2. Müzeler.....	22
6.2.1. Adana Bölge Müzesi	22
6.2.2. Misis Mozaik Müzesi	23
6.3. Sanat	23
6.3.1. Devlet Güzel Sanatlar Galerisi	23
6.4. Tiyatrolar	23
6.4.1. Adana Devlet Tiyatrosu	23
6.4.2. Çukurova Devlet Senfoni Orkestrası	24
6.4.3. Altın Koza Kültür ve Sanat Festivali	24
6.5. İl Merkezindeki Tarihi Kültür Varlıkları	24
6.5.1. Ulu Cami Külliyesi	24
6.5.2. Akça (Ağca) Mescit	25
6.5.3. Yağ Cami ve Medresesi	25
6.5.4. Çarşı Hamamı	26
6.5.5. Irmak Hamamı	26
6.5.6. Taşköprü	26
6.5.7. Saat Kulesi	27
6.5.8. Yeşil Oba Şehitliği	27
6.5.9. Küçükdikili Köyü Şehitliği	27
6.5.10. Yılan Kale	27
6.5.11. Kazan Kalesi	27
6.5.12. Toprak Kale	27
6.6. Folklor	28
6.6.1. Halk Ozanları	28
6.6.2. Geleneksel El Sanatları	30
6.6.3. Adana Mutfağı	31
6.6.4. Halk Oyunları	33
7- Turizm	34
8- Eğitim	38
8.1. Cumhuriyet Öncesi	39
8.2. Cumhuriyet Dönemi	39
9- Adana Ağızları	42

10- İlçeler.....	45
10.1. Aladağ	45
10.2. Bahçe.....	45
10.3. Ceyhan.....	46
10.4. Düziçi	46
10.5. Feke	46
10.6. İmamoglu	46
10.7. Kadirli	46
10.8. Karaisalı	47
10.9. Karataş.....	47
10.10. Kozan	47
10.11. Pozantı.....	48
10.12. Saimbeyli.....	48
10.13. Seyhan	48
10.14. Tufanbeyli	48
10.15. Yumurtalık	49
10.16. Yüreğir	49

Resim ve Çizelgeler

- Resim 1.** Tarihi Misis Köprüsü
- Resim 2.** Adana'nın 5 Ocak Kurtuluşundan Görünüş
- Resim 3.** Adana Tarihinden Görünüş
- Resim 4.** Toroslar'dan Görüntü
- Resim 5.** Narenciye ve Paketleme
- Resim 6.** Güney Sanayi Mamulleri
- Resim 7.** Ulu Cami
- Resim 8.** Taş Köprü
- Resim 9.** El Sanatları
- Resim 10.** Adana kebabı
- Resim 11.** Şalgam
- Resim 12.** Tarihi Gar Binası ve Lokomotif
- Resim 13.** Raşit Ener Turistik Çeşitleri
- Resim 14.** Yumurtalık
- Resim 15.** Çukurova Üniversitesi

1.GİRİŞ

Adana, ülkemizin ilginç kültür coğrafyalarından birisidir.

Gerçekten de Adana bir yandan tarihin derinliklerine inen yapısı ile ilginç bir doku sergilerken bir yandan da çok çeşitli ırkları, dinleri, dilleri aynı anda bünyesinde barındırmıştır. Hatta bunun da ötesinde Adana'da birbirinden farklı birkaç yerleşim kültürü, birkaç üretim ilişkisi aynı zaman parçası içine yayılır. Böylelikle Adana renkliliği, karmaşası, o karmaşanın oluşturduğu üretken ve besleyici bir karşı karşıya gelişle ülkenin özgül bir parçasını oluşturur.

Adana, Çukurova kültürünün bir uzantısıdır denilebilir. Çukurova, daha Osmanlı Döneminden başlayarak ilginç bir gelişme çizgisi çeker. Toprağa bağlı üretim ilişkilerinin bütün çıplaklığı genişliği ve zenginliği ile gördüğü bu yapıda halk kültürü olanca görkemiyle serpilip gelişir.

Çukurova, özünde insanla doğanın, insanla insanın, hatta insanla zamanın çatışmasıdır.

Adana, Cumhuriyet tarihinde belki de bu özelliği nedeni ile ilginç bir rol oynamıştır.

Bugün dünya ölçeğinde atılımlar gerçekleştiren bir sanayi anlayışının ve yapısının Adana'dan başlayarak ortaya çıkması dikkatle izlenmesi gereken bir oluşumdur. Engin bir ovanın verdiği olanakları kullanarak Adana daha çok gelişecek ve güçlenecektir.

Tarihsel gelişim içinde bunca din, dil, ırk yan yana bu topraklarda yaşarken, birbirine kardeşlik ve dostluk bağları ile bağlı, birbirlerini saygıyla ve anlayışla kucaklayan, ulusal kültür bütünlüğü içinde ortak bir yaşama kültürü de oluşturmuştur.

Adana'nın, Çukurova'nın geçmişinden getirdiği tarihi ve birikimi yeniden yoğurmak, dönüştürerek yeniden üretmek, bunun alt yapısını hazırlamak temel amacımızdır. Ekonomik açıdan bunca gelişmiş bir kentin kültürel alt yapısı açısından da gelişmesi, yerelliğin çok ötesinde, ülkenin bütünü için bir anlam taşımakta ve yarar sunmaktadır. Adana, yakın bir gelecekte, bünyesinde barındırdığı üniversiteyle de bütünleşerek Güney Bölgesinin en sağlıklı kentlerinden birisi olmayı mutlaka başaracaktır.

Adana ve Çukurova insanı çektiği onca çileden sonra şimdi bütün bunları hak etmiştir. Bölgeye ve bölgeden başlayarak ülkeye onca katkıda bulunmuş bu insana geleceğin aydınlığına götürmek ülkenin bir borcudur.

2-TARİHİ GELİŞİM İÇİNDE ADANA'YA BAKIŞ

2.1 Adana isminin kaynağı

Adana'ya ait en eski yazılı kayıtlara ilk defa Anadolu yarımadasının en köklü uygarlıklarından biri olan Hitit'lerin kaya kitabelerinde rastlanmaktadır. Boğazköy metinleri olarak bilinen M.Ö. 1650 yıllarına tarihlenen bir Hitit tabletinde, Adana havalisinden URU ADANIA yani ADANA BÖLGESİ olarak bahsedilmektedir. Bu konuda sadece bu tablet dikkate alınacak olsa bile ADANA ismi en az 3640 yıllık bir geçmişe sahiptir.

Eski çağlarda Seyhan nehri kıyılarının bol miktarda söğüt ağacı ile kaplı olması ve bu ağacın Mezopotamya kavimlerinde AND ağacı olarak tanınması da yöre isminin oluşumunda etkili olduğu kanaatini yaratmaktadır.

Yine başka bir görüşe göre, ormanlık yörelerde yaşadığına inanılan Fırtına Tanrısı ADAD (Teşup) adının, ormanları bol Toroslar ile Seyhan nehri bölgesinin oluşturduğu Adana yöresine isim olarak verilmiş olduğuna inanılmaktadır.

Hitit'lerin etkisinde kalan Fenikeliler de Tarım ve Bitki Tanrısına ADONİS adını vermişlerdir. ADONİS "EFENDİ" anlamına gelmektedir.

Daha ileri ki yüzyıllarda Karcılzade Süleyman Şükrü Bey'in "Seyehatül-Kübra" adlı kitabında ise Adana'nın eski isminin "BATANA" olduğu ve İslamlık döneminde "ADANA" ya çevrildiği savunulmaktadır.

DANUNA isminin M.Ö. yaşayan kavimlerce bu bölge için kullanıldığı bilinen bir gerçek olup, bulunan kayıtlarda mevcuttur. DANUNA adının asırlar boyunca değişerek zamanla BATANA ve daha sonra ADANA olması da çok kuvvetle muhtemeldir.

Osmanlılar idaresinde Adana bir çok değişik yazılışlarla kayıtlara geçmiştir. Bunlardan bir kaç: Erdena, Edene, Ezene ve hatta Azana olarak eski tahrir defterlerinde, sicil kayıtlarında ve fermanlarda yer almıştır. Gezici aşiretlerin zorunlu olarak 1872 den itibaren devlet zoru ile bölgeye yerleştirilmesi ve toprağa bağlanması sırasında Adana ismi ADANA olarak resmi kayıtlarda yer almış ve tescil edilmiştir.

2.2 ESKİ ÇAĞLARDA ADANA

Adana bölgesini egemenlikleri altında bulunduran guruplar şunlardır:

2.2.1. Hitit Krallığı (M.Ö. 1900-1200)

Anadolu yarımadasında 700 yıllık egemenlik kuran ve etkili olan Hititler, bugünkü Çukurova'yı Kizzıvatan krallığı olarak tanımakta ve bu yöreyi Uru Adania olarak adlandırılmaktaydılar. Tarım ve hayvancılık bu yörede özellikle Hititler zamanında çok gelişmiştir. Yine bu krallık döneminde Adana yöresi zamanın şartlarına göre çok ileri sayılacak bir idari yapıya kavuşturulmuş ve Devlet Pankuş denen bir idare meclisi ve bir kral tarafında önetilmiştir. Emniyet ve huzurun sağlanması ileri bir devlet yönetiminin sonucudur. Bu uygarlık Adana yöresinde derin izler bırakmıştır.

2.2.2. Kilikya Krallığı (M.Ö. 663-612)

Bu krallıkta 50 yıl gibi kısa bir dönem yaşamıştır. Krallık, Asur devletinin zayıflaması ve yöre halkının bağımsızlık ilan etmesi ile ortaya çıkmıştır. Bir süre sonra tekrar kuvvetli bir devletin sömürgesi olmamak için Pers İmparatorluğunun himayesine girerek, bir satraplık haline gelmişlerdir.

2.2.3. Romalılar (M.Ö. 112- M.S. 395)

Roma konsülü ve sonra Triumvir'den biri olan Pompeius döneminde, Çukurova Roma'ya bağlanmıştır. Korsanlar yönetiminin yarattığı anarşiden sonra Çukurova 407 yıllık bir dönem için Roma İmparatorluğunun toprağı olmuş ve bu dönemde çok imar görmüştür. Roma döneminden bu güne kadar kalmış eseler

Çukurova'nın bir çok yöresinde bulunmaktadır. Roma döneminde pek çok ünlü kişi Çukurova – Tarsus yörelerinde bulunmuş veya ziyaret etmişlerdir. Örneğin; İmparator Sezar, ünlü hatip Çiçero, Triunvir'den biri olan Konsul Antonius ve Mısır Kraliçesi Kleopatra gibi. Roma İmparatorluğunun M.S. 395 de ikiye ayrılması ile Çukurova – Adana – Tarsus havalisi Doğu Roma'nın (Bizans) payıma düşmüştür.

2.3.ORTA ÇAĞLARDA ADANA

2.3.1 Bizanslılar (M.S. 395-638)

Bizanslılar döneminde tarım ve ticaret merkezi olan Çukurova ipek yolu üstünde bulunduğundan büyük önem kazanmıştır. Bizans'ın Avar ve Bulgar akınları ile zayıflatıldığı bir dönemde kısa bir süre için tekrar İranlıların egemenliğine girmiştir. 7. Yüzyıldan itibaren de bölgeye Müslüman akınları başlamıştır.

Orta çağ boyunca Adana yöresinde hüküm süren gruplar BİZANSLILAR, sonra MÜSLÜMANLAR dır. Çukurova, bu arada başlayan HAÇLI SEFERLERİ ile zaman zaman el değiştirmiştir. Orta çağın sonunda da RAMAZANOĞLU BEYLİĞİ'nin egemenlik merkezi olmuştur.

2.3.2 Selçuklular

1071 Malazgirt Zaferi ile Anadolu topraklarında başarı kazanan Türkler dalgalar halinde Kafkaslardan inerek Anadolu yarımadasına ve öncelikle Çukurova yöresine yerleşmeye başlamışlardır. Süleyman Şah komutasında Çukurova kazanılmış ve buralara Oğuz Boyları yerleştirilmiştir.

1097'de başlayan Haçlı Seferleri, yüzyıllarca ve belli aralıklarla Anadolu topraklarına da devam etmiş ve bu seferleri göğüsleyip, Orta Doğu'yu koruyan Türk Boyları ve devletleri bu uğurda büyük mücadeleler vermişlerdir.

2.3.3. Ermeni Krallığı

Haçlı Seferleri'nin yardımı ile I.Haçlı Seferi sonunda geçici olarak Çukurova'da bir Ermeni Krallığı kurulmuş ve Papa tarafından taç giydirilmiştir. Ermeni Krallığı 1375 yılında sona ermiştir.

2.4.YENİ ÇAĞDA ADANA

2.4.1. Mısır Türk Memlukları

Işık Demir ve Bey Demir'in Kozan'ı (Eski Sis) alışından sonra Çukurova yöresi bir süre için Mısır Türk Memluk devletinin idaresine girmiştir. Bu döneme de Anadolu Selçuk Devleti son derece zayıf bir durumdadır. Moğol istilasından sonra bir daha eski kuvvetini toplayamamıştır. Zamanla merkezi otorite sadece sembolik bir duruma düşmü ve Anadolu'da BEYLİKLER dönemi başlamıştır. İşte bu dönemde Türk Memluk Sultanı'nın Çukurova'yı kendilerine "dirlik" olarak vermesi ile Çukurova'da RAMAZAN OĞLU BEYLİĞİ 1352'de kurulmuştur.

2.4.2. Ramazanoğulları

Türk Oğuz boyundan Üç Oklara mensup olan Yüreğir Aşireti 1352'de Ramazanoğlu Beyliği'ni kurmuştur. 1338'den itibaren Çukurova'yı kendilerine yurt edinen aşiret, 1350'lerden itibaren Misis, Adana ve Tarsus ovalarına da yerleşmeye başlamışlardır. Beyliğin kurucusu Şehabettin Ahmet beydir. Daha sonra beylik sınırları Fırat nehrine kadar genişletilmiştir. 1510'lardan itibaren, Anadolu'da hakim

durumda olan Osmanlılarla daha yakın bir ilişkiye girilmiştir. O zamana kadar Mısır Memluklarına bağlı kalan beylik, 1516'da Mısır seferine çıkan Osmanlı Sulatani Yavuz Selim'e Adana'nın anahtarını sunmuştur. Beyin Ridaniye savaşında 1516'da düşüşünden sonra tüm Çukurova ve Adana Osmanlı yönetimine geçmiştir.

2.4.3. Osmanlılar

Adana ve Çukurova 1517-1918 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir eyaleti olarak idare edilmiş ve gelişmiştir. Adana'da çok büyük gelişme ve ilerlemeler 1800'lü yıllara rastlar. Tarımda, sanayide, imarda atılımlar yapılmıştır.

Adana, Yavuz Sultan Selim (1516)'den sonra diğer Osmanlı padişahlarının uğradığı önemli bir belde haline gelmiştir. Kanuni Sultan Süleyman 1535 yılında İran Savaşı dönüşünde Adana Kurtkulağı'na da dinlenmiş, 1638'de Bağdat seferine çıkan

IV. Murat da Adana'da misafir edilmiştir.

Köprülüler devrinde özellikle tarımda büyük yeniliklere kavuşan Adana, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme devrinde ilerleyememiş ve 18. Yüzyılın sonlarına doğru yörede çeşitli isyanlar yer almıştır.

19.yüzyıl Adana bölgesi için siyasi değişikliklerin yoğun olduğu bir yüzyıl olmuştur.

19.yüzyılda kendi emperyalist emellerini gerçekleştirmek için Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkmak üzere her türlü siyasi mücadele ve komploya girişen İngiltere, Fransa ve Rusya, Osmanlı devletine baş kaldıran Mısır Valisi Kavalalı

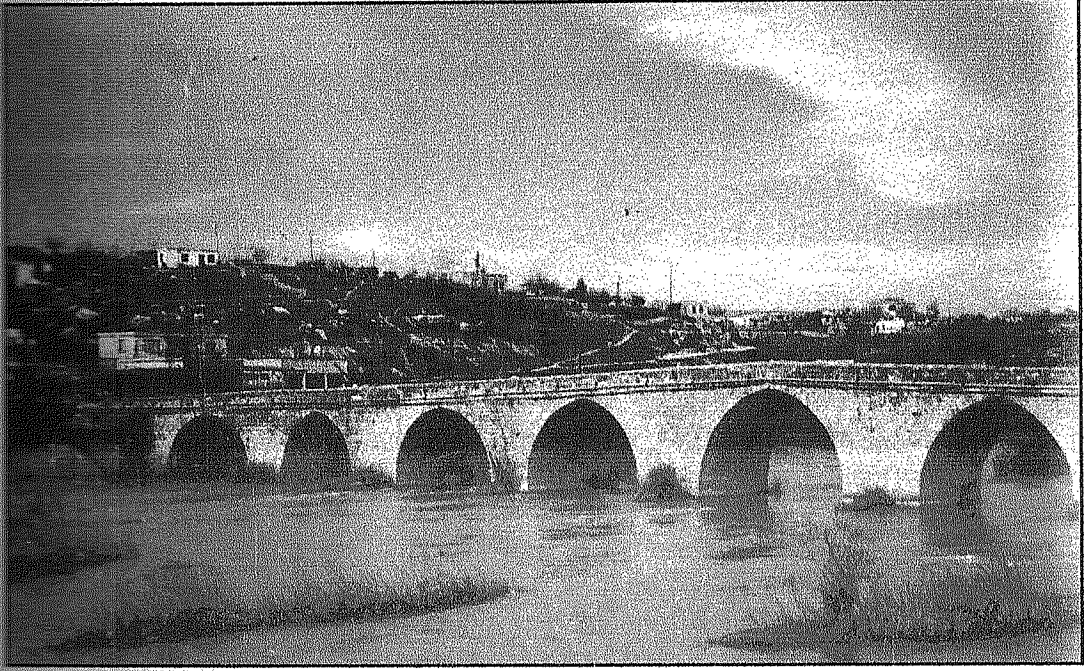
Mehmet Ali Paşa'ya yardım etmişlerdir. Osmanlıların en zayıf zamanında meydana gelen bu başkaldırma, Mısır Valisine büyük alanlar kazandırmıştır.

1840'tan sonra Osmanlılar tekrar buralara hakim olmuşlarsa da merkezi idaredaki bozukluklar ve çok ağır vergi yükleri yüzünden Kozanoğlu, Küçükalioglu, Bandoğanlar, Kerimoğulları, Gökvelioğulları, Sırkınoğulları, Menemencioğulları gibi aşiretler merkezi idareye karşı isyan etmişlerdir. Ayaklanmalar 1865'e kadar sürmüş, Fırka-i Islahiye yardımı ile Derviş Paşa idaresinde isyanlar bastırılmış ve aşiret reisleri "Beylik" unvanı ile başka yerlere yollanmış ve göçebe gruplar zorla yerleşik düzene geçirilmiştir. 1867'de idari teşkilat kurularak, Adana vilayet haline getirilmiştir.

Ülkedeki siyasi huzursuzluk Adana'da da duyulmuş ve Adana 19. Yüzyılı bu gergin hava içinde tamamlamıştır. O dönemin en iyi olaylarından biri ise, ünlü şair ve düşünür Ziya Paşa'nın Adana'da vali olarak görevlendirilmesidir. Ziya Paşa özellikle kültür alanında yenilikler yapmıştır.

I. Dünya Savaşı'na girilmiş ve Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan (30 Ekim 1918) kısa bir süre sonra Adana yöresi Fransız işgaline ve Ermeni terörüne sahne olmuştur.

Böylece tarihi boyunca 10 ayrı ve büyük medeniyete ve 18 ayrı siyasi yapılaşmaya şahit olan Çukurova ve Adana, 1918 sonlarında 17. Devletin, yani Osmanlıların yıkılışına şahit olmuş, benliğini ve hürriyetini koruyabilmek için bir ölümlü kahraman savaşına girmiştir.

Resim. 1: Tarihi Misis Köprüsü

2.5.ADANA’NIN İŞGALİ ve KURTULUŞ SAVAŞI -

Adanalılar, İstanbul Hükümetinin 23 Kasım 1918 tarihli, Adana ve dolaylarının boşaltılmasını zorunlu kılan kararını büyük tepki ile karşılamışlardır. Durumu protesto eden, böyle bir hareketin yaratacağı vahim hadiseleri vurgulayan bir telgraf dönemin İçişleri Bakanına yollanmıştır.

Kısa bir süre sonra işgal kuvvetleri Mersin limanından Çukurova’ya girmiş, tüm kilit noktaları kontrol altına almış ve sonra Adana’yı işgal etmişlerdir. Bu işgal sırasında Türklere ait bütün sembol, arma, işaret ve levhalar yok edilmiş ve sistemli şekilde Türk halkının soykırım yoluna gidilmiştir.

Fransız işgal kuvvetleri tarafından yine çok planlı ve katı bir şekilde uygulanan bir diğer işlem de Adana, Çukurova ve civarı bölgelere Ermenilerin yerleştirilmesi olmuştur.

1918'de Adana ve Çukurova'yı işgal eden Fransızlar kendi birlikleri içinde özellikle Ermeni askerleri getirdikleri gibi, Suriye'den 70 bin Ermeni'yi Adana'ya, 12 binini Dört Yol'a, 8 binini Saimbeyli'ye yerleştirmişlerdir. Hatta Antep ve Maraş çevresine de 50 binden fazla Ermeni getirilmiştir. Bütün bu gayretler adeta 1. Haçlı Seferi sırasında olduğu gibi yine Avrupa devletlerine bu bölgede "ileri karakol" görevini görececek bir Ermeni Krallığının yeniden oluşturulması içindi.

1918-1919 yıllarında Adana'da tam bir terör ve cinayet dönemi yaşanmıştır. Bunlar arasında Abdiaga çiftliği olayları, şehir içi cinayetleri, Taşköprü'de Türklerin camiye girişi ve kırbaçlanarak öldürüşü gibi olaylar toplum şuurundan ve bunlardan çıkmayacak olaylar haline gelmiştir. Bunca terör ve baskı arasında Adana ve yöredeki Türkler, örgütlenerek Kilikya Milli Kuvvetler Teşkilatını oluşturmuşlardır.

Şubat 1920'den itibaren milli kuvvetler düşmana karşı zaferler kazanmaya başlamış ve her zafer daha iyi bir örgütlenme ve daha yüksek bir moral kuvveti sağlamıştır.

1920'de Toroslardan Fransızlara saldırı başlatılmıştır. Sonuçta 27 Mayıs 1920'de Fransız orduları komutanı Menil, milli kuvvetler tarafından esir alınmıştır. "Kır Boğazı Olayı" olarak bilinen olay, Kuvayi Milliye'nin ilk siyasi zaferidir. Bunu takiben 28 Mayıs 1920'de Fransızlar Mersin-Adana hattına çekilmişler ve kuzey Çukurova (Kozan ve diğer dağlık bölgeler) tamamen kurtarılmıştır.

Düzlük, ovalık yörelerde Ermeniler zulüm ve şiddeti arttırmışlar ve sayısız cinayetler işlemişlerdir.

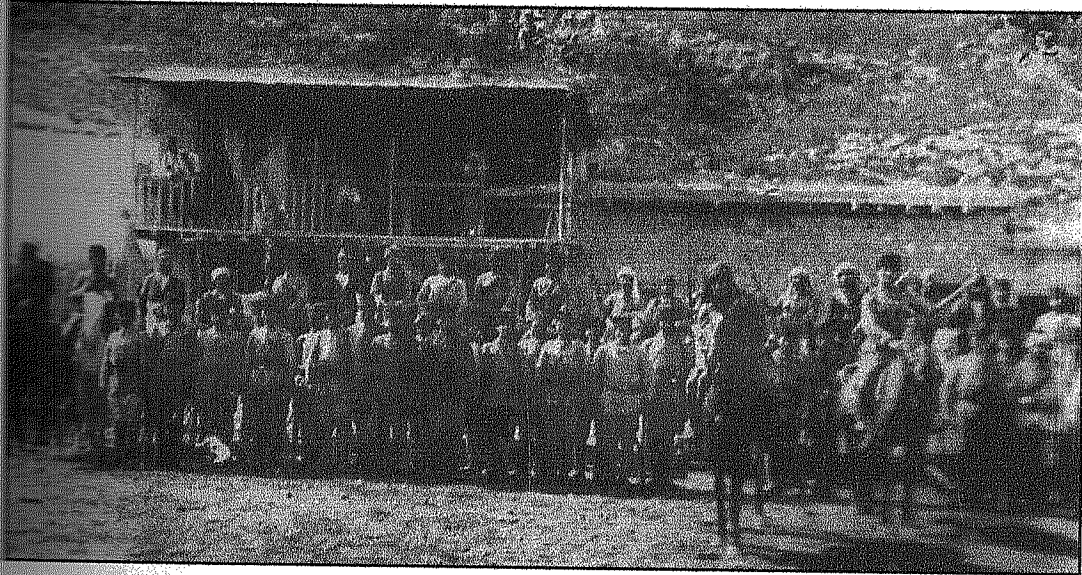
10 Temmuz 1920'de Ermeniler tarafından Türklere karşı büyük bir şiddet ve soykırım hareketine girişilmiş ve bu hareket sonucu onbinlerce Türk Toroslara doğru kaçmıştır. Dört gün süren bu hareket tarihte "Kaç Kaç" olayı olarak isimlendirilmiştir.

Daha büyük direnişe geçen Türkler çok büyük kayıplar vermişlerdir. Buna rağmen Kasım 1920 sonlarında Fransızları ağır yenilgiye uğratmayı başarmışlardır. Sonuç olarak, T.B.M.M. hükümetini resmen tanıyarak barış yoluna gitmiştir. Türk-Fransız barış anlaşması, 20 Ekim 1921'de Ankara'da yapılmıştır. Bu anlaşma gereğince 5 Ocak 1922'de Fransızlar Çukurova'dan tamamen (getirdikleri Ermenileri de beraberlerinde götürerek) çekilmişlerdir. Fransızlarla gidemeyen veya yerli olan Ermeniler de bölgeden kaçmışlardır. Bunlardan 120 bini tekrar Suriye'ye, 30 bini Kıbrıs veya İstanbul'a gitmişlerdir.

5 Ocak 1922 kurtuluşunu kutlama amacı ile Büyük Saat ile Ulu Cami arasına çok büyük bir bayrak çekilmiş ve daha sonra bu bayrak çekilmesi olayı ilin kurtuluş günlerinde tekrarlanmıştır. Bayrak Adana'nın simgesi haline gelmiştir.

Resim.2 : *Adana'nın 5 Ocak Kurtuluşundan Görünüş*

Resim.3 : *Adana Tarihinden Görünüş*

3-COĞRAFI KONUM

Adana ili 35-38 kuzey enlemleri ile 34-36 doğu boylamları arasında ve Akdeniz Bölgesi'nde yer almaktadır. Kuzeyinde Kayseri, doğusunda Kahramanmaraş ve Gaziantep, batısında Niğde ve İçel, güneydoğusunda Hatay illeri bulunur.

Güneyi 160 km. yi bulan Akdeniz kıyılarıyla sınırlanan ilin yüzölçümü, 17.253 km²'dir. Şehir merkezinin denizden yüksekliği 23 m. olan Adana'nın, Aladağ, Bahçe, Ceyhan, Düziçi, Fek, İmamoğlu, Kadirli, Karaisalı, Karataş, Kozan, Pozantı, Saimbeyli, Seyhan, Tufanbeyli, Yumurtalık ve Yüreğir olmak üzere 16 ilçesi bulunmaktadır.

3.1. YER ŞEKİLLERİ

Adana ili, yer şekilleri bakımından dağlık ve ovalık olmak üzere iki bölüme ayrılır.

3.1.1. Dağlık Alan

İlin kuzeybatı, kuzey ve kuzeydoğu bölümleri, Orta Toros adı verilen dağ sistemi ile çevrelenmiştir. Doğuda sınır, Toros sistemine giren Amanoslar'a dayanır. Orta Toroslar üzerinde üç ayrı dağ sırası görölmektedir. Bunlar, batıdan başlayarak Bolkar Dağları, Aladağlar ve Tahtalı Dağları'dır. Ayrıca Orta Toroslar'ın kuzeydoğu uzantısını oluşturan Binboğa Dağları, ilin sınırlarını aşmakta, Kahramanmaraş iline uzanmaktadır.

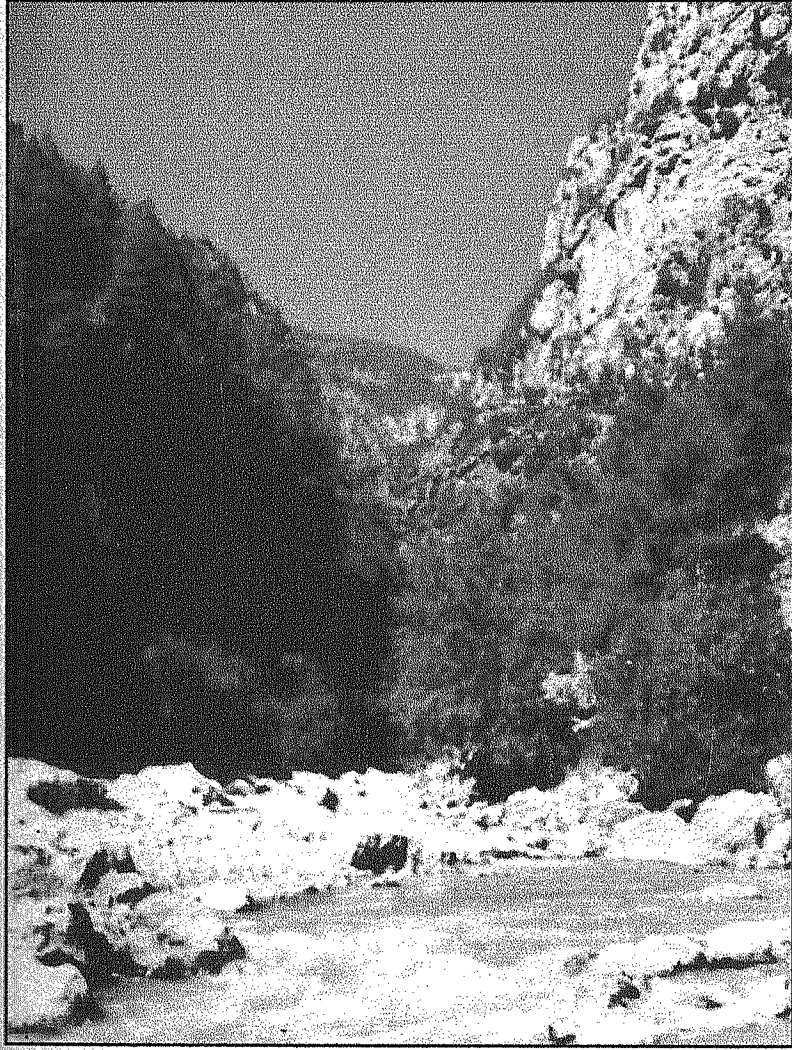
Bolkor Dağları, batıda Taşeli Platosu, doğuda uzun bir oluk biçiminde uzanan derin bir kanyon sınırlanır. Yükselti, kütlenin batısında 2500 m.yi geçmediği halde, orta kesimlerde birden 3000. M. yi aşar. Kuzeydoğuya gidildikçe, 3500 m.yi aşan dağların en yüksek tepesi olan Medetsiz Tepesi de (3524 m.) bu kesimdedir. Dağların üzerindeki diğer önemli doruklar; Gavur Dağı (3.337 m.), Yıldız Tepe (3.314 m.), Meydan Dağı (3.132 m.) ve Hacıhalil Dağı'dır (3.107 m.) Bolkor Dağları'nın uzunluğu yaklaşık 150 km. genişliği ise yer yer 40-50 km.yi bulur ve Ereğli ovası ile Akdeniz kıyıları arasında aşılması güç bir duvar gibi yükselir. İldeki dağların en yüksek tepelerini bulunduğu Aladağlar, Kuzeydoğu yönünde yaklaşık 100 km. uzanır. Genişliği ise 40 km. kadardır. Batıda Çakıt Suyu vadisi ve Pozantı ve Kırkpınar Dağları'ndan, Ecemiş Koridoru ile de Bolkar Dağları'ndan ayrılır.

Aladağlar üzerindeki başlıca yükseklikler, Demirkazık Tepesi (3.756 m.), Torosan Dağı ve Kaldı Dağı (3.374. m.), Kol Tepesi (3.588 m.) ve Karanfil Dağı (3.059 m.)dir. Bunlardan Demirkazık Tepesi, Toros Dağları'nın doruğudur.

Tahtalı Dağları

Seyhan Irmağı ile Zamantı (Savantı) ve Göksu kolları arasında uzanan dağların tümüne denir. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan bu dağların üzerinde, Koç Dağı, Soğanlı Dağı, Beydağı, Alaylı Dağı, Bakır Dağı gibi doruklar sıralanır.

Dağlar güneye doğru vadilerle parçalanmış ve geçilmez bir görünüş almıştır. Kuzeydoğuda hemen hemen çıplak olan bu dağlar güneye doğru daha ormanlık bir örtüsüyle kaplıdır.

Resim.4 : *Toroslar'dan Görüntü*

3.1.2. OVALIK ALAN

Bütünöyle Adana ovası adı verilen havzanın kalan bölümüne Çukurova, ~~burada~~ kalan bölüme ise yukarı ova Anavarza denir. İki ovayı Misis Dağları ayırır. Çukurova Türkiye'nin en geniş delta ovasıdır. Seyhan ve Ceyhan nehirleri ile Berdan (Tarsus) Çayı'nın getirdiği alüvyonlardan oluşmuştur ve karışık yapılıdır. Orta Toros ~~dağlarında~~ Akdeniz'e kadar uzanan ovanın bütünü Adana Ovası adıyla anmak ve ~~bu~~ çok saydı da ova birimlerine ayırmak mümkündür. Yüreğir, Misis, Ceyhan,

Haruniye, Osmaniye ve Yumurtalık ovaları gibi. Bu ovaların en büyüğü 205.000 hektar genişliğindeki Ceyhan Ovası, diğeri ise 125.000 hektarlık Yüreğir Ovasıdır. Ceyhan ovasının denizden yüksekliği 20-50 m. Yüreğir Ovasının ise 0-50 m. arasında değişmektedir. Adana ovası, il topraklarının %27 sini kaplamaktadır.

3.2. AKARSULAR VE GÖLLER

Akdeniz Bölgesi'nin önemli ırmakları olan Seyhan ve Ceyhan il toprakları içinde yer alırlar. Rejimleri diğerk akarsular gibi düzensizdir. Seyhan Nehri (560 km.), kuzeyde Toros Dağlarından Zamantı Suyu adıyla çıkar, çeşitli kollardan sonra Göksu ile birleşerek Seyhan adını alır ve batıda İçel sınırında Deli Burnu'nda denize dökülür. Ceyhan Nehri (509 km.) Adana ve Akdeniz Bölgesinin ikinci büyük ırmağıdır.

Elbistan'ın kuzeyindeki dağlardan doğar. Hurma suyu, Söğütlü Deresi, Göksu Ceyhan ile birleşerek Ceyhan Irmağı yaklaşık 2500 yıl öncesine kadar, Seyhan gibi Karataş'ın batısında denize ulaşırken, sonradan Bebeli Boğazını yarararak doğuya dönmüş ve İskenderun Körfezi'ne dökülmeye başlamıştır. 1935 yılında meydana gelen taşma sonucunda güneye yönelmiştir. O tarihten beri Hurma Boğazı'nda denize dökülmektedir.

İlde ülkenin önemli barajlarından olan Seyhan Baraj Gölü'nden başka, güneyde kıyıda da ağızlarla denize açılan Akyatan, Akyayan, Tuzlagölü gibi birkaç göl ve Aladağlar üzerinde Yedigöller adıyla anılan küçük buzul gölleriyle, Karataş yakınlarındaki Barak köyü sınırları içinde Karstik Dipsiz Göl adı verilen gölleyle ünlü göller vardır.

3.3. İKLİM

3.3.1. Sıcaklık ve Nem

Adana, Akdeniz iklim özelliklerini taşır. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Bölgede meydana gelen yağışlar, genellikle yamaç yağışları ve gezici hava kütlelerinin karşılaşması ile oluşur. Ortalama yağış miktarı 625 mm.dir. yılın ortalama 74 günü yağışlı geçer. Yağışlar %51 kışın, %26 ilkbaharda, %18 sonbaharda, %5 yazın düşer. Yazın havanın nemle yüklü olmasına karşılık, bazı yıllarda hiç yağış düşmediği görülür. Yazın bir alçak basınç merkezi olan Cukurova'ya denizden ve Toroslar'dan hava akımı olur. Böylece dinamik nedenli bir yüksek basınç merkezi oluşur. Bir taraftan denizden gelen nemli hava, diğer taraftan dağlar ve ovanın sulanması nedeniyle nem artar. İklimin ve enlemin etkisiyle ısınan hava, birikim nedeniyle ağırlaştığı için yükselemez ve doyma noktasına ulaşamaz. Böylece yazın nem yüklü sıcak bir hava görülür.

En soğuk ay Ocak, en sıcak ay Ağustos'tur. Ocak ayı ortalaması 9°C, Ağustos ayı ortalaması 28°C'dir.

Ovada ender olarak görülen kar, dağlarda erken başlar ve bazen aylarca kalır.

3.4. BİTKİ ÖRTÜSÜ

Adana çevresindeki bitki örtüsü, Akdeniz iklim özelliklerini taşır. 700-800 m. ye kadar bodur ağaçlardan oluşan makiler görülür. Ancak, özellikle yerleşim ve tarım alanlarının yer aldığı alçak düzlüklerde, doğal bitki örtüsü insan eliyle büyük ölçüde uğramış, çoğu yerde bütünüyle ortadan kaldırılmıştır. Daha önceleri bu yerlerin doğal bitki örtüsünü, dayanıklı kızılçam ve bazı meşe ormanları oluştururken, bütün Akdeniz bölgesinde geniş yayılma gösteren maki topluluğu,

ormanların yok edilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Yükseklerde ise iğne yapraklı ağaçlardan (sedir) oluşur. 2800 m.den sonra yavaş yavaş seyrelen sedir toplulukları, yerlerini Alp, alp altı ve Alp tipi çayırlara bırakır.

4-NÜFUS

Adana, illere göre nüfus büyüklüğü sıralamasında ülkenin 4. büyük ilidir. İlin nüfus artış hızı Türkiye ortalaması üzerindedir.

İl özellikle; 1950-1960 yılları arasında nüfus almıştır. Çukurova sulamasının bu dönemde başladığı gözönüne alınırsa, tarım ve sonucunda da imalât sanayi sektörlerinde gelişmeler, söz konusu hızlı artışın nedeni olmuştur.

Adana kent merkezi ilin en büyük yerleşmesidir. 1990 yılı nüfus sayımına göre Adana'nın nüfusu 916.150 olup, il nüfusunun %47.35'i, il kentsel nüfusunun ise %76.84 ünü teşkil etmektedir. Değerler; il merkezini önem ve tekilliğini ortaya koymaktadır.

Adana ili nüfus tahminleri; 1960'lı yılların sonunda Devlet Planlama Teşkilatınca yürütülen "Çukurova Kentsel Gelişme Projesi" kapsamında yapılan çalışmalardan alınmıştır.

YILLAR	ADANA İL NÜFUSU	ADANA KENT MERKEZİ NÜFUSU	ADANA KENTİNİN PAYI
1990	1.934.907	916.150	%47.3
1995	2.473.202	1.199.948	%48.5
2000	2.886.477	1.424.053	%49.3

İl nüfusundaki bu gelişmeler hızlı sanayileşmenin yanında başka etkenler de bulunmaktadır.

Bunlardan başlıcaları:

- Baraj gölünün oluşturulması,
- Çukurova Üniversitesi'nin açılışı,
- E-5 karayolunun kullanıma açılması,
- Adan Organize Sanayi Bölgesinin yapılması,
- BOTAŞ'ın faaliyet göstermesi,
- Mersin Serbest bölgesinin hizmete açılması.

5. EKONOMİ

Adana ili, ülkenin ekonomik açıdan en gelişmiş yörelerindendir. Çukurova'nın; 1950'lerin ortasından itibaren sulamaya açılması ve tarımsal makineleşme sektöründe büyük atılıma neden olmuştur. Bu sektördeki gelişmeler ve birikimi daha sonra da imalat sanayinde, özellikle tarıma dayalı sanayi tesislerinde büyümeyi nedenlenmiştir.

Adana il ekonomisinde tarım sektörünün ağırlığı fazladır. Bunu hizmetler ve imalat sanayii izlemektedir. Bu sıralama yukarıda değinilen, verimli tarım tesislerinin sulamaya açılmasından sonra örülen gelişmenin de kanıtı olmaktadır.

Adana il merkezinde iş gücü dağılım kompozisyonu tamamen değişmekte ve imalat sanayii sırayı imalat sanayi almaktadır. Ticaret ve hizmet sektörleri ise onu izlemektedir. Gerçekten de; Adana canlı bir bölge merkezidir. Bu özelliği ileride

Adana'ın turizm sektörü açısından önemlidir. Adana'ya yapılan iş amaçlı yatırımlar sektöre önemli bir potansiyel kazandırmaktadır.

5.1. ADANA'DA SANAYİ

1. Adana'da sanayide yaratılan katma değerin %66'sı (2/3 ü) sadece Gıda ve Tekstil Konfeksiyon sektöründe yaratılmaktadır.

2. Gıda ve Tekstil sektörü sanayide çalışanların %64'ünü istihdam etmektedir.

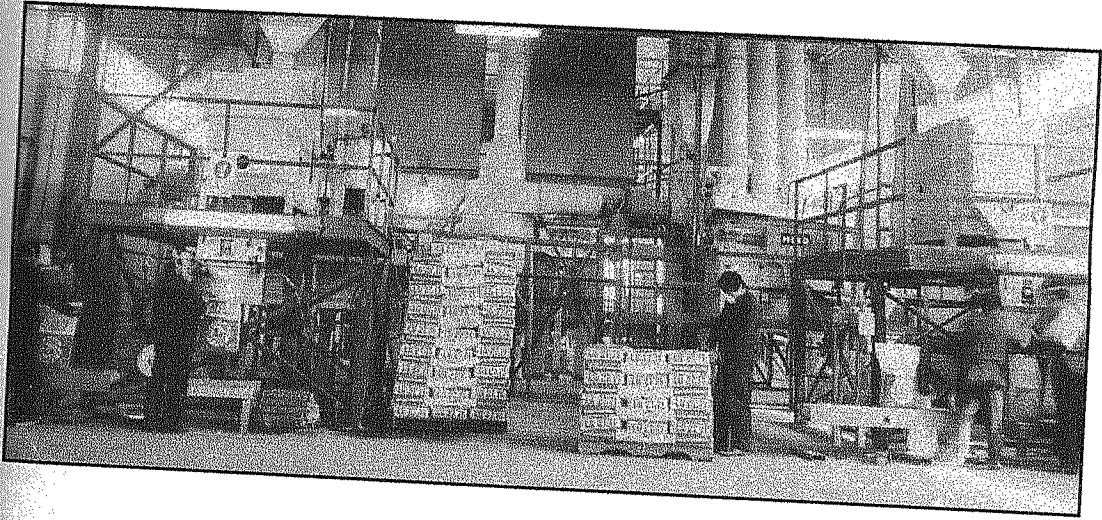
3. Adana Tekstil ve Gıda Sanayi ağırlıklı bir il olmasına rağmen zaman içinde kimya-plastik-ağaç-mobilya-metal işleyen makine gibi sanayiler ile gelişmiştir.

4. Adana'da High Tech (Yüksek Teknoloji) için gerekli elektronik sanayii henüz gelişmemiştir.

5. Adana'da sanayide kamu kuruluşları (KİT)'nin toplam Katma Değer içindeki payı sadece %5 olup, %95 özel sektör ağırlıklıdır.

Türkiye'nin hiçbir yöresinde özel sektörün Kamu sektörü arasında bu şekilde bir maddesel dağılım (%95-%5) söz konusu değildir.

6. Adana'da yakın gelecekte Tarım ile ilişkili Gıda ve Tarıma dayalı sanayi sektöründe çok büyük bir potansiyel vardır.

Resim.5 : *Narenciye ve Paketleme*

Resim.6.: *Güney Sanayi Mamulleri*

6. KÜLTÜR-SANAT-FOLKLOR

6.1. KÜLTÜR

Adana ve Çukurova kültürünü önemli şekilde etkileyen gruplar özellikle göçebe, Türkmen ve yörük aşiretleridir.

Ovadan çok Toroslar'da yerleşen Türk (Yörük, Türkmen) aşiretleri uzun yüzyıllar dış etkenlere kapalı kalmış ve en az 10-15 asırlık Türk-Müslüman kültürünü pek fazla değişmeden muhafaza etmeyi başarmışlardır.

Ovaya yerleşme ile kültürde gelişmeler başlamıştır. 20. Yüzyılın ortasından itibaren de ovaya sanayileşmenin gelişi yöre kültür ve yaşamında büyük değişiklikler yaratmıştır.

6.2. MÜZELER

6.2.1. Adana Bölge Müzesi

Adana Müzesi, hem kültür belgelerinin toplanma arşivlenme ve sergilenmesinde ve hem de bunları tamamlayan, yerinde yapılan araştırma ve belgeleme çalışmalarıyla Türkiye müzeleri için bilimsel yanı ağır basan ilk birkaç müzeden biri durumundadır.

İl merkezinde Müze Müdürlüğü'ne bağlı olarak hizmet veren 2 müze daha vardır. Bunlar, Atatürk Bilim ve Kültür Müzesi ile Etnografya Müzesi'dir.

6.2.2. Misis Mozaik Müzesi

1959'da Misis Höyüğü'nün batı yönündeki sırtta açılmıştır. Adana Bölge Müzesi'ne bağlıdır. Buradaki mozaikler sanatın en gelişmiş zamanı olan yüzyılın sonlarına ait bazilika tipinde bir tapınağın zemin mozaikleridir. Küp şeklinde taşlarda yapılan figürlerin etrafı bitkisel ve geometrik motiflerle çevrelenmiş bir karenin içinde bir kümes ve etrafında 18 adet kuş ve kümes hayvanı görülmektedir. bu motiflerin çevresinde ise 16 adet vahşi ve evcil hayvan yer almıştır. Bu motif ile Nuh Peygamber'in tufan esnasında gemisine aldığı hayvanlar canlandırılmaktadır.

6.3. SANAT

6.2.1. Devlet Güzel Sanatlar Galerisi

Devlet Güzel Sanatlar Galerisi 1978 tarihinde hizmete girmiştir.

6.4. Tiyatrolar

Adana'da ilk tiyatro 1880 yılında Şair Ziya Paşa'nın Adana Valiliği sırasında kurulmuştur. Adana'da tiyatro faaliyetlerinin yeniden canlanması Cumhuriyet dönemindedir.

6.4.1. Adana Devlet Tiyatrosu

1969'da "Turne Tiyatrosu" olarak açılan ve 1982'de daimi kadroya kavuşan Adana Tiyatrosu 1990'da Ankara dışında yapılan 1. Devlet Tiyatroları Şenliğine ev sahipliği yapmıştır.

6.4.2. ukurova Devlet Senfoni Orkestrası

ukurova Devlet Senfoni Orkestrası Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Müdürlüğü'ne bağlı olarak 1990 yılında kurulmuştur.

Orkestra 35 kişilik kadrosu ile Türkiye'nin 4. Büyük orkestrası olarak sanat faaliyetlerini sürdürmektedir.

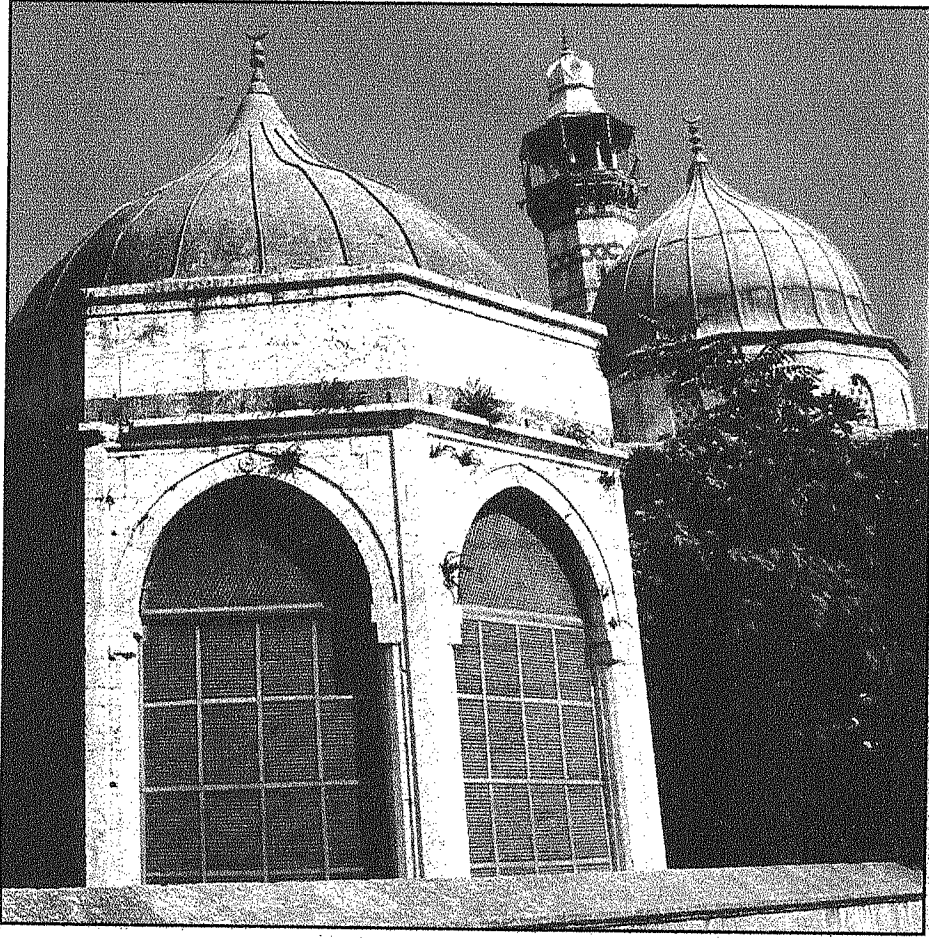
6.4.3. Altın Koza Kültür ve Sanat Festivali

Altın Koza Kültür ve Sanat Festivali, 1969'dan günümüze dek devam eden, gittikçe etkinliğini arttıran, aynı zamanda Adana'yı bir kültür ve sanat merkezi haline getiren önemli bir sanat olayı niteliğini kazanmıştır.

6.5. İL MERKEZİNDEKİ TARİHİ KÜLTÜR VARLIKLARI

6.5.1. Ulu Cami Külliyesi

Ulu Cami mahallesinin ortaya kısımlarında bulunan eser aynı zamanda Adana'nın en büyük camii ve tarihi yapısı oluşu bakımından da önem taşımaktadır. Selçuklu, Memluk ve Osmanlılar dönemine ait mimari karakterleri üzerinde toplayan bu eserin üç ayrı kitabesinde yapımına ilk defa 1507 yılında Ramazanoğlu Halil Bey tarafından başlatılmıştır.

Resim.7 : Ulu Cami

6.5.2. Akça (Ağca) Mescit

Adana'nı en eski Türk yapısı olarak bilinen Akça mescit, Ulu Cami Mahallesi'nde ve Ulu Camiye 60 m. mesafede bulunmaktadır. Eseri Ağca Bey adlı bir Türkmen ağası yaptırmış olduğundan bu ismi almıştır.

6.5.3. Yağ Camii ve Medresesi

Bitişigindeki medrese ile birlikte bir külliye oluşturmaktadır. Daha önce kilise iken, 1501 yılında Ramazanoğlu Halil Bey emriyle camiye çevrilmiştir.

6.5.4. arşı Hamamı

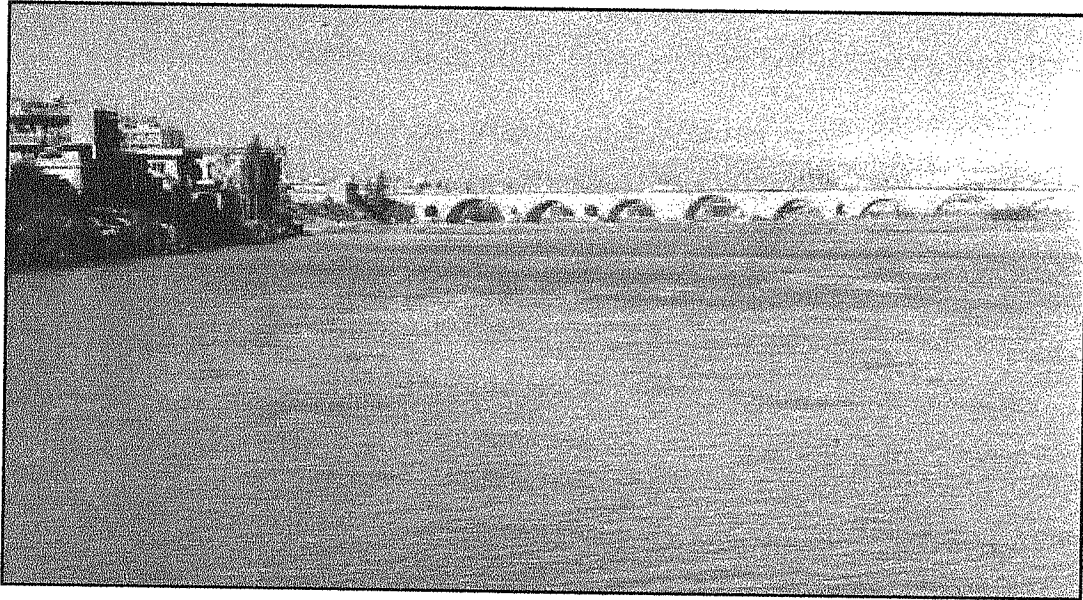
Ramazanoğulları'ndan Piri Paşa tarafından (Hicri 936) (Miladi 1526) tarihinde yaptırılmıştır.

6.5.5. Irmak Hamamı

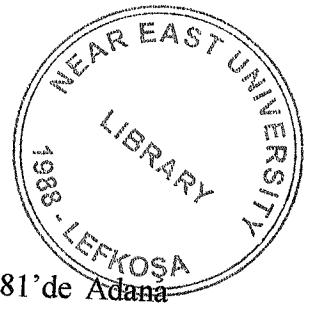
Seyhan Irmağı'na olan yakınlığından dolayı Irmak Hamamı adını almıştır. Piri Paşa tarafından yaptırılan yapı, bugün şahıs elinde bulunmaktadır.

6.5.6. Taşköprü

Adana'nın iki yakasını birbirine bağlayan ve yüzyıllar boyunca Asya ile Avrupa arasında kervanlarla ordulara önemli bir geçiş oluşturan Taşköprü, Roma İmparatoru Adrianus (117-138) tarafından yaptırılmıştır.

Resim.8 : Taş Köprü

6.5.7. Saat Kulesi

Ulu Cami Mahallesi'nde Ziya Paşa Parkının karşısındadır. 1881'de Adana Belediyesi'nce yaptırılmıştır.

6.5.8. Yeni Oba Şehitliği

100 kadar Türkün milli kuvvetlere ulaşmak amacıyla Ermenilerce Kahyaoğlu çiftliğine götürülmüş ve burada vahşice katledilmiştir.

6.5.9. Küçükdikili Köyü Şehitliği

1920 yılının Haziran ayında 100'e yakın Türk, Yeşiloba yakınındaki Ermeni çiftliğinde alçakça öldürüldüler.

6.5.10. Yılan Kale

Gülek boğazı yoluyla Adana, Misis, Payas ve Antakya'dan geçen tarihi istila ve kervan yolunun üzerinde bulunan Yılan Kale dağ kaleleri zincirinin ilk halkasıdır.

6.5.11. Kozan Kalesi

Kozan Kalesi Çukurova'yı çevreleyen dağ kaleleri zincirinin dördüncü halkasıdır.

6.5.12. Toprak Kale

Toprak Kale Osmaniye-İskendurun yol çatı üzerindedir. M.Ö. 4. Yüzyılda bölgede hüküm süren Selevkoslar tarafından inşa edildiği söylenir.

6.6. FOLKLOR

Çok değişik uygarlıkların yaşamına sahne olan Çukurova'da "Folklor" un da zengin olması doğaldır.

Anadolu folklorunun genel karakteristiği yöre folkloründe de, bazı değişikliklerle aynen görülmektedir. İklim, iş bölümü, gelenek ve göreneklere, folklorun bölge içinde diğer bölgelere göre başkalaşmasına önemli ölçüde etken olmuştur. Şölen, av folkloru ile bu yaşam biçimine uygun giyim tavrı bu etkilerle oluşmuş önemli folklor özelliklerindendir.

Adana köylerinin bir kısmında hakim olan giyim tarzı, düğünler, cirit, güreş, sinsin gibi oyunlar varlıklarını devam ettiren folklor özellikleridir.

6.6.1. HALK OZANLARI

İlin yetiştirdiği halk ozanlarının başında Karacaoğlan ve Dadaloğlu gelir.

Bunların yanı sıra ünü çevresini aşmayan sayısız halk ozanı da vardır.

Karacaoğlan ve Dadaloğlu'na ait iki örnek şiir:

Koşma

Evvel bahar yaz ayları gelende

Bahçede açılan güller öğünsün

Boyu uzun kaşı kara Sunamın

Çırpınıp çıktığı göller öğünsün

Bitişin çiğdemler gelişin yazlar

Göllere dökülür ördekler kazlar

Ak saya giyinmiş gelinler kızlar

Ak yüze dökülen teller öğünsün

KARACAOĞLAN der ki: avlayamadım

Enini boyunu yaylayamadım

Aldırdım yarimi söyletemedim

O yari söyleyen diller öğünsün

Haram Oldu Çukurova

İlgüt ilgüt bir yel esti URUM'dan

Duydum perişandır hali Avşar'ın

Gam, kasavet kalkmaz oldu şerinden

Döndü gurbet ile yolu Avşar'ın

Gitti geldi baharları, yazları

Avlattılar şahinleri, kazları

İsyân etti gelinleri, kızları

Duydum garsalanmış gülü Avşar'ın

Bize haram oldu Çukurovalar

Şahin uçtu ıssız kaldı yuvalar

Türkmen kızı katarlanmış mayalar

Bozuldu katarı, ili Avşar'ın

DADALOĞLU, bu iş bize güç oldu

Osmanlı'dan altınımız tunç oldu

Gözü kanlı yiğitlerimiz nic'oldu

Ermedi çakmağa eli Avşar'ın

DADALOĞLU

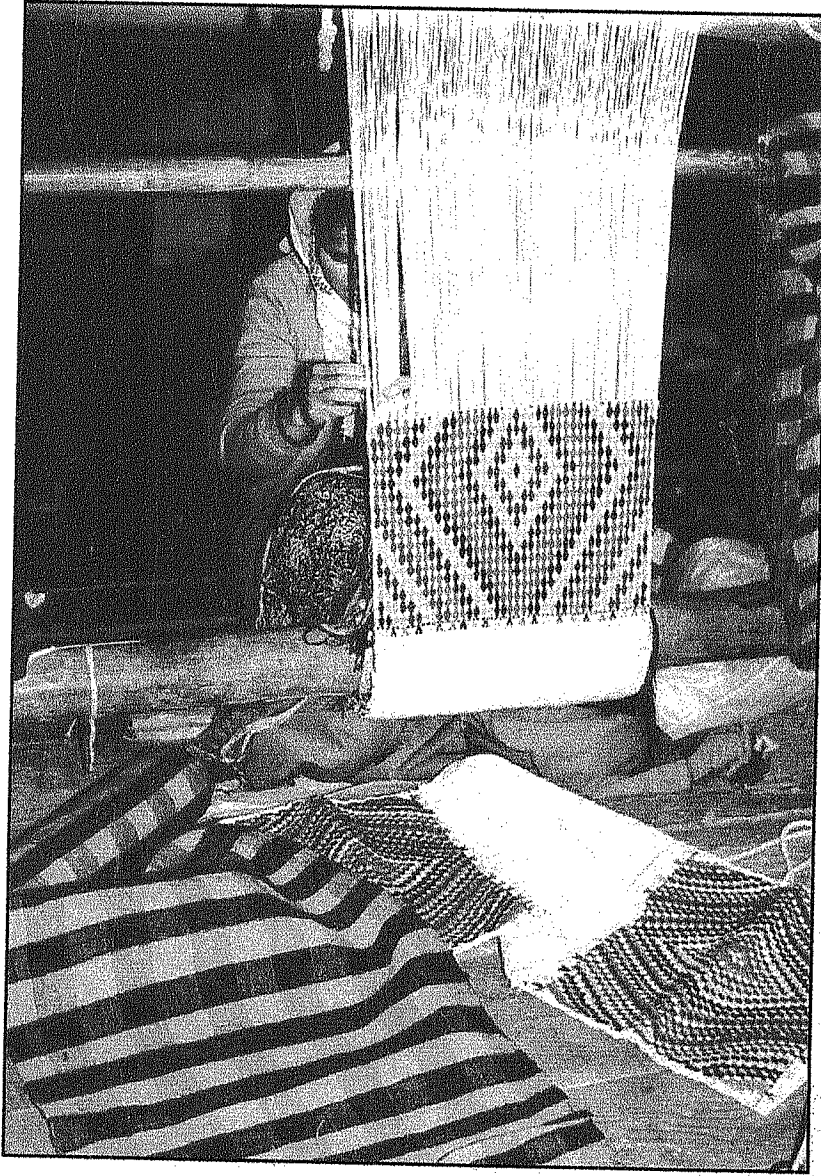
Çukurova folklorunun en güzel örnekleri aşık edebiyatı tarzında verilmiştir.

Çukurova'yı ve başka diyarları gezen Karacaoğlan ile başlayan Dadaloğlu, Aşık Yusuf, İlbeylioğlu, Deliboran, Aşık Abdullah ve İnce Arap gibi daha nice aşıklerle devam eden halk aşıkları söyledikleri destan, taşlama, güzelleme, ağıt ve koşmalarla Çukurova'yı daha iyi tanıtmışlardır.

6.6.2. GELENEKSEL EL SANATLARI

Önceleri bölgede çok yaygın ve gelişmiş olan el sanatları 20. Yüzyılda teknolojinin gelişmesi ile eski önemini kaybetmeye başlamıştır. Yani başlangıçta ki hızı devam edememiştir.

Köy ve ilçe merkezlerinde bazen el dokumacılığı (halı, kilim, çul, çuval, savan gibi) bazen de birlik kooperatifi yoluyla ticari anlamda dokumacılık yapılmaktadır.

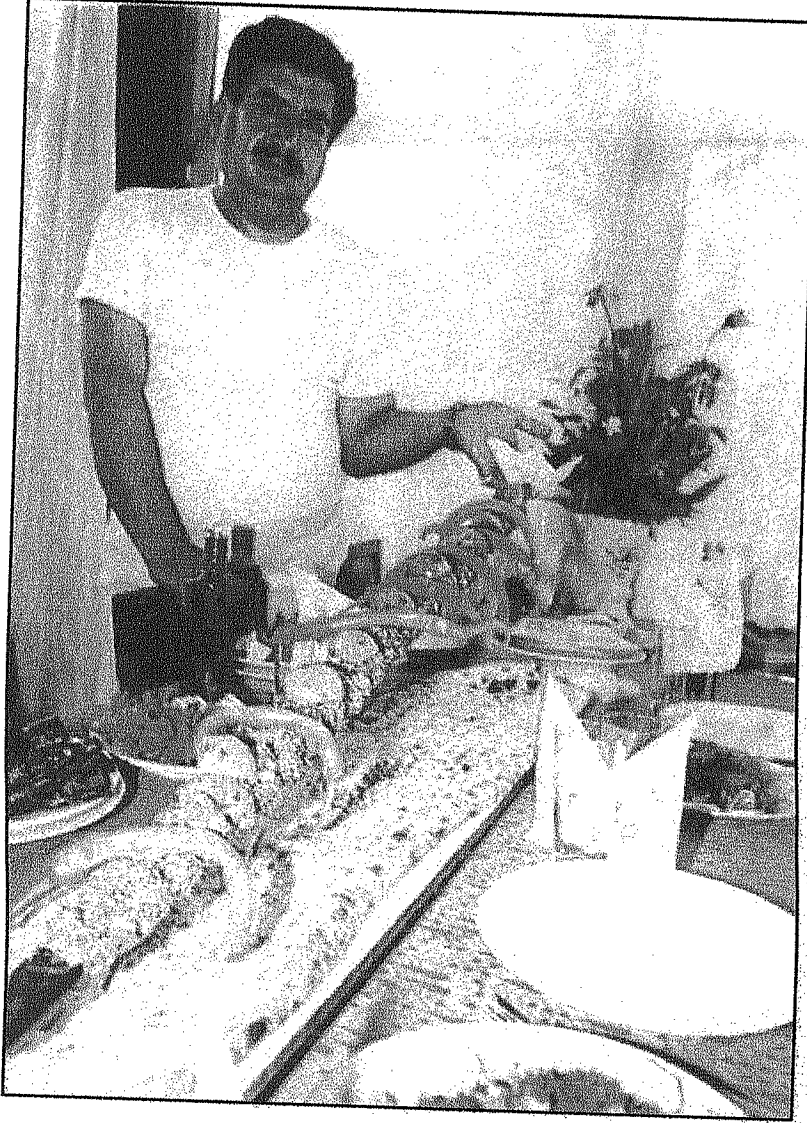

Resim.9 : El Sanatları

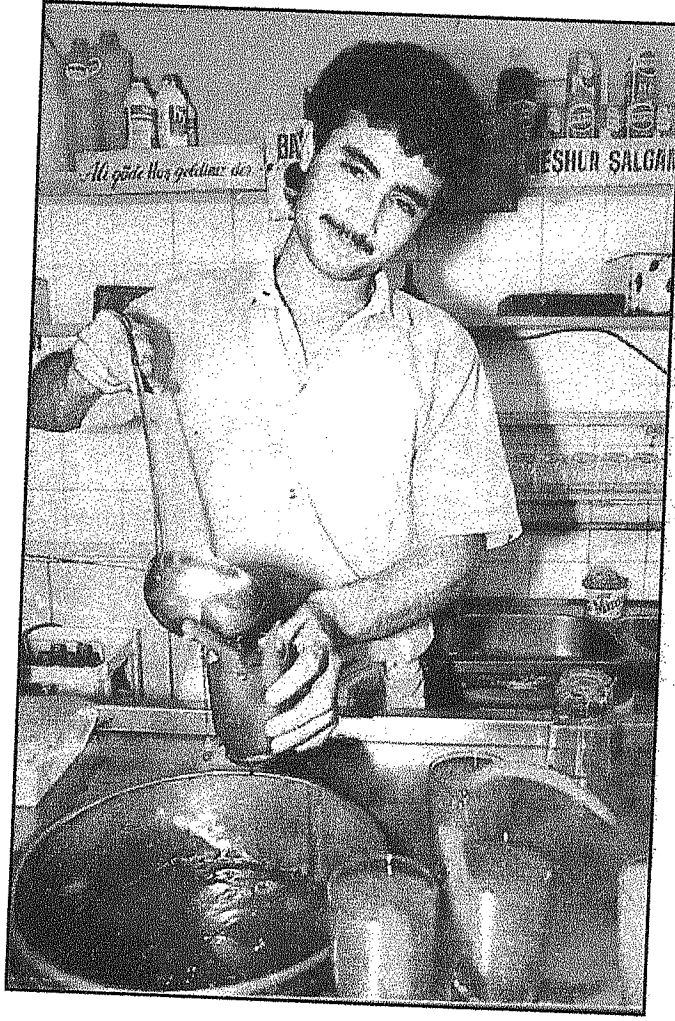
6.6.3 ADANA MUFAGI

Adana yöresinin zengin bir mutfağı bulunmaktadır. Mutfağın bu kadar zengin olmasının nedeni çeşitli kültürlerin etkisinde kalması ve onların yemekleri ile kendi yemeklerini damak zevkine uygun olarak birleştirmesidir. Adana yemeklerinin en büyük özelliği un, bulgur, et, sebze ve çeşitli baharatların kullanılmasıdır. Aynı zamanda süt, yoğurt, peynir, çökelekte bol miktarda kullanılmaktadır.

Yalnız kuşbaşı ve kıyma ile yapılan Adana Kebabı çok ünlüdür. Bunun yanında bol yeşillik ve ezme salata da yenir. Mevsimine göre de ayran ve şalgam suyu içilir.

Resim.10 : Adana kebabı

Resim.11 : Şalgam

6.6.4. HALK OYUNLARI

Adana denilince ilk akla milli oyun türlerinde HALAY gelir. İlde oynanan oyunlar aşağıya çıkarılmıştır.

Ağırlama Üçayak Halebi.

Lorke Kırıkhan Serçe

Kaba Sarhoş Hasan Dağı

Şirvani Ceyhan Garibi Pekmez

Yağlı Kenar Gelgel Temirağa

Acem (Kız isteme) Çiftetelli Kına (Kız Anası)

Adanalı Sinsin Dama Vurdum Bir Tepik

Gürgenin Gazeli Solak Tepki Halayı

Adana Köprü Başı Köroğlu Hoş Bilezik

Topal Kız Kürdün Kızı Mengi

7- TURİZM

Adana ili günümüzde henüz harekete geçirilmemiş ve sektörün hizmetine sunulamamış pek çok olanağa sahiptir. Bunlar; ilin doğal değer ve güzelliklerinden, kültürel birikimlerine, arkeolojik ve tarihi eserlerinden, canlı iş hayatına kadar çeşitlenebilmektedir.

Adana ilinin kuzeyini ve kuzey doğusunu kaplayan Toroslar (Aladağlar) ve Anti-Toroslar (Amanosların bir kısmı) “Dağ Sporları ve Turizmi” açısından son derece büyük bir potansiyel taşımaktadır.

Kuzeyde Karanfil ve Pozantı Dağları ile Düldül Dağı; Adana iline “Tırmanma Sporları ve Turizmi” olanakları sağlayan ideal ortamlardır. “Doğa Yürüyüşleri Turizmi (Trakking)” ve “Av Turizmi”. Bu iki turizm eylemine, özellikle Aladağ ilçe merkezi kuzeyinde Mansurlu ve Kabasakal köyleri çevresinde, Feke ilçe merkezi yakınlarında Gürümze civarlarında ve Saimbeyli İlçesi kuzeyinde Acısu, Yedigöller, Şelale mevkilerinde uygun alanlar bulunmaktadır.

İlin geçiş kesiminde alternatif turizm hareketliliği potansiyeli yüksektir. “Yayla Turizmi” kuşkusuz bunların başında gelmektedir.

Geçiş bölgesinde; derin ırmak yataklarında yüksek debili ve coşku suların akması “İrmak ve Kano Turizmini” ön plana çıkarmaktadır.

Geçiş bölgesinde ayrıca “Mağara Turizmi” olanakları bulunmaktadır. Bunlardan Aladağ yakınlarında Bıǧbıǧı mağarası önemlidir ve mağara araştırma kulüpleri envanterinde yer almaktadır.

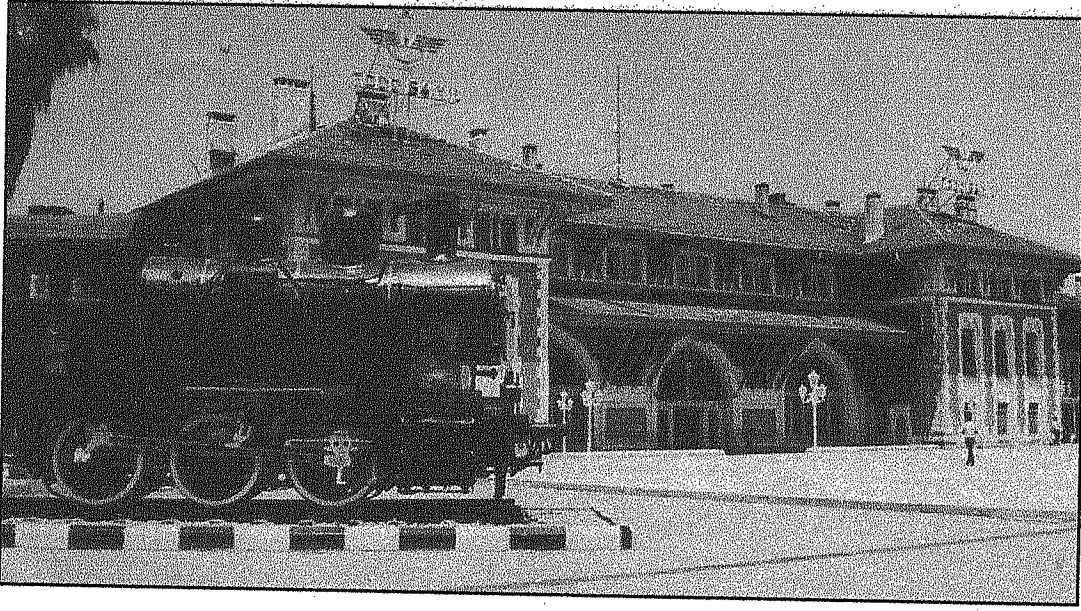
Düziçi ilçe merkezine 21 km uzaklıkta ve 620 mt. Kotunda bulunan tarihi Haruniye Kaplıcaları; gerek şifalı suların ve gerekse çevresini kuşatan yoğun orman alanlarının sağladığı olanaklarla “Kaplaca ve Kür Turizmi”nin gelişmesine son derece uygundur.

İlin bir diğer kür turizmi potansiyeli Aladağ ilçesine 40 km uzaklıkta bulunan “Acısu” içmeleridir.

Bunların yanı sıra; Çukurova iç kesiminin bir diğer potansiyeli canlı ekonomik hayatıdır.

Adana, bölgenin en büyük kenti ve iş merkezi olduğu gibi, gelişmiş üniversitesi ve gelenekselleşmiş sosyal etkinlikleri nedeni ile de en önemli kültürel odağıdır.

Adana kenti kara ve demir yolu taşımacılığı ve Adana Şakirpaşa Havalimanı da hava ulaşımı açısından önemli birer ulaşım kırılma noktalarıdır.

Resim.12 : Tarihi Gar Binası ve Lokomotif

İlin kısmen geçiş kesimlerinde kısmen de düzlük alanlarında yer alan baraj gölleri de önemli bir Turizm envanteri olarak belirtmektedir.

İlde 1992 yılı itibari ile; Turizm Bakanlığı ve Belediye belgeli tesislerin toplamı 133 e ve bunlarda bulunan yatak adedi de 7.660 a ulaşmaktadır.

Adana il merkezinde 1993 yılı itibari ile yer alan 14 adet Turizm Bakanlığı işletme belgeli tesisin %14.28 ini oluşturan iki adedi "Lux" sınıfıdır. (Seyhan ve Büyük Sürmeli Otelleri) Üç Otel; Adana Sürmeli, Zaimoğlu ve İnci ise "Birinci Sınıf"tır.

Resim.13 : Raşit Ener Turistik Çeşitleri

“Av Turizmi” olanaklarını ilin özellikle geçiş bölgesinde, coğrafi topoğrafik yapı ile bitki örtüsü nedenlenmektedir. Av spor ve turizmine hizmet etmek üzere, Toroslar’ın yamaçlarında av üretme sahaları da kurulmuştur.

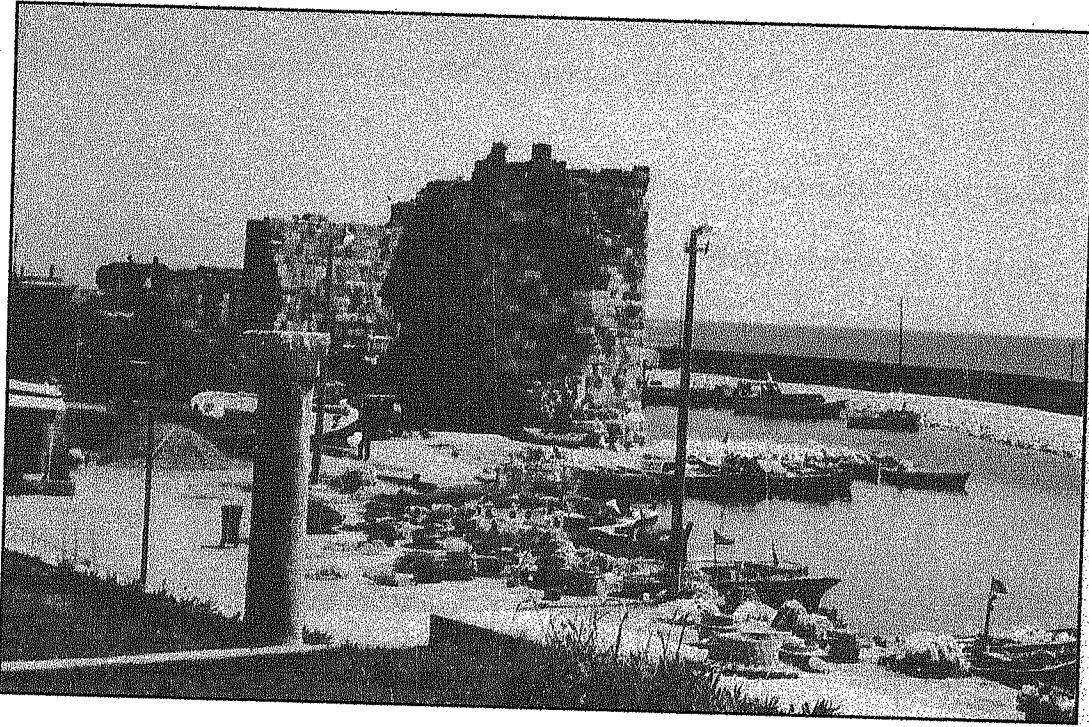
Pozantı yaban keçisi üretme istasyonu, Karaisalı/Çatalan Alageyik Yetiştirme Alanı, Pozantı/Karanfil Dağı-Demir Kazık Yaban Keçisi Koruma ve Üretim İstasyonu gibi.

İlin Akdeniz kıyısında ki iki ilçe merkezi Karataş ve Yumurtalık ın sahil kesimi, yukarıda değinilen talebi karşılayacak durumdadır. Bu kesimin çevresel duyarlılığı görece azdır. Özenli bir planlama ile sahil bandının ön kısmında Turizm

tesisleri, arkasında da günümüzde yoğun olarak talep edilen ikinci konutlar konumlandırılabilir.

Karataş-Yumurtalık Çevre Düzeni Planında; “Özel Koşullu Turizm Alanları” kullanımı getirilen alanlar toplamı 360.94 hektara ulaşmaktadır.

Çevre Düzeni Nazım İmar Planı da; “Kamu Kuruluşları Eğitim ve Dinlenme Tesisleri, Kamping ve Günü Birlik Kullanma Alanları” olarak ayrılan alanlar ise toplam 302.18 hektardır.

Resim.14 : Yumurtalık

8- EĞİTİM

Adana’da Milli Eğitimin Tarihçesini, Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere iki önemli bölümde incelemek mümkündür.

8.1.Cumhuriyet Öncesi

Her ne kadar eğitimle ilgili tarihi belgeleri net olarak aydınlatmak mümkün değilse de, eğitim ve öğretimin insanlık tarihi ile başladığının kabulü durumunda Adana ve çevresinde eğitim ve öğretimin geçmişi Hititler zamanına kadar görülebilir.

Ramazanoğlu Halil Paşa'nın başlatıp, Piri Paşanın tamamladığı Ulucami ve Külliyesi (Medrese, Kütüphane, Aşhane, Darulkurra, Darulhadis) ile Depbağ, Boyacı, Mumcu esnafı için kurulmuş olan atölyeler Adana'da eğitimin temellerinin atıldığı yerlerdir. Ramazanoğulları kütüphanesinde bulunan binlerce cilt kitabın o zamanki eğitim kurumlarına kaynak olduğu söylenir.

Geleneksel eğitim kurumları olan medreseler ve sübyan mektepleri (mahalle okulları) Tanzimat öncesinde Adana'nın eğitim ve kültür hayatında önemli rol oynamıştır. Tanzimat'la birlikte Fransız Eğitim sistemini örnek alan okullar açılmaya başlamış, ayrıca azınlık okulları da açılmıştır.

19. yüzyılın sonunda Adana, Tarsus, Bahçe, Saimbeyli, İslahiye, Feke, Karaisalı ve Yarkuz gibi merkezlerde ilk ve orta dereceli 150 okul olduğu bilinmektedir.

8.2.Cumhuriyet Dönemi

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılıp Cumhuriyet ilanından sonra 1924 yılında tevhidi-Tedrisat kanununun çıkarılması ile Adana'da ki eğitim kurumları da yeniden organize edilmiş, 1927-1928 yılında Adana Lisesi, Adana Erkek Lisesi olarak yeniden eğitime başlamış, Erkek lisesi 1934 yılında erkek Öğretmen Okulu'nun olduğu binaya, Erkek ve Kız Öğretmen Okulları da Darül Eytama taşınmışlardır.

Bugünkü İnkılap İlkokulu'nda 1900 yılında açılan Sanayi Mektebi (Sanat Okulu) 1930'lu yıllarda yeniden organize edilmiş, şimdiki Endüstri Meslek Lisesi, Motro Meslek Lisesi ve Ticaret Lisesinin temeli olmuştur.

1923-1940 yılları arasında 185 yeni ilkokul açılmış, 1943'de ildeki ilkokul sayısı 221'e ulaşmıştır. Okul açılışına, öğretmen yetiştirilmesine, okuma-yazma seferberliğinin yaygınlaştırılmasına önem verilmiştir. 1936'da okuma-yazma bilen ve askerliğini yapanlar eğitmen olarak görevlendirilmiştir. 1940 yılında ilkokulların 123'ü öğretmenli 62'si eğitmenliydi.

Yeni harflerin kabulünden sonra eğitim seferberliğine daha çok önem verilmiştir.

Adana'da ilk orta okul 1928, ikinci orta okul ise 1937'de açılmıştır.

1910 yılında açılan Adana Ziraat Mektebi savaş yıllarında kapanmış 1930 yılında yeniden öğrenime başlamıştır.

Adana Ticaret Okulu 1925'te açılmış 1938'den sonra ticaret lisesine dönüşmüştür.

Seyhan Baraj Gölünün doğu yakasında yer alan Çukurova Üniversitesi (Balcalı) 20.000 dekar arazi üzerine kampus sisteminde kurulmuş olup şehir merkezine 10 km. uzaklıktadır.

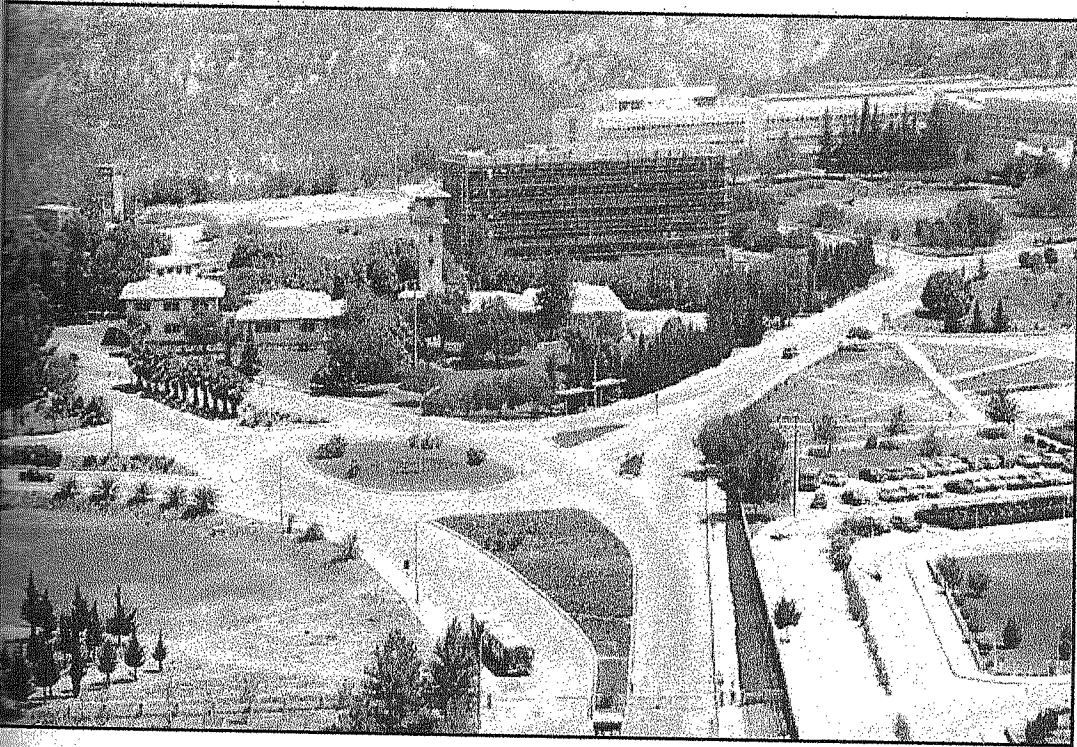
Çukurova Üniversitesi, Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak 1969 yılında kurulan "Adana Ziraat Fakültesi" ile Atatürk Üniversitesi'ne bağlı olarak 1972

yılında “Çukurova Tıp Fakültesi”nin birleştirilmesi sonucunda 1973 yılında kurulmuştur.

Daha sonraki yıllarda kurulan Fakülte, Yüksekokul ve Enstitülerle Üniversite'nin gelişimi hız kazanmıştır.

Üniversitede bir yandan çağdaş eğitim-öğretim programları sürdürülmekte diğer yandan bilimsel araştırma ve yayın etkinliklerine önem verilmektedir.

Halen Çukurova Üniversitesi çatısı altında on fakülte, lisansüstü eğitim veren üç enstitü ve Adana ve Adana'ya bağlı ilçe merkezlerinde altı meslek yüksek okulu yer almaktadır.

Resim.15 : Çukurova Üniversitesi

9.ADANA AĞIZLARI

Geniş bir alan ve yoğun bir nüfusa sahip olan ilde tek bir ağzın varlığından söz etmek mümkün değildir. Merkezde hayli uzak ilçelerin ağızlarının farklı özellikler taşıyacağı kesindir. İdari açıdan Adana'ya bağlı bulunan, ancak komşu illere daha yakın olan bu yerleşim merkezlerinin ağızları, komşu il ağızlarından da izler taşımaktadır.

Adana'nın sanayi şehri olması ile birlikte il merkezinde meydana gelen bu değişiklikler ağızda da kendisini göstermiş ve böylece il merkezinde farklı farklı ağızlar ortaya çıkmıştır. Adana'ya yerleşenler genellikle merkezden uzak hemşehri mahalleleri meydana getirerek bir arada oturmuşlar ve özelliklerini kısmen korumuşlardır.

Ses Bilgisi Özellikleri

Ünlüler e (kapalı e: e ile i arasında ses); Adana ağızlarında, özellikle Pozantı, Tufanbeyli, Feke ağızlarında, yaygın biçimde kullanılmaktadır.:

gece, ver-geç

Adana ağızlarındaki uzun ünlüler genellikle bazı ünsüzlerin yumuşayıp düşmesiyle meydana gelmiştir.

düğün > dün

pahalı > palı, balı

Büyük ünlü (kalınlık-incelik) uyumuna aykırı yabancı kaynaklı kelimeler, ağızlarda genellikle uyuma uyar:

cahil > cahal, cal

kıymetli > gıymatlı

otobüs > otobos

Küçük ünlü (düzlük-yuvarlaklı) uyumuna aykırı bazı kelimelerin Adana ağızlarında uyuma girdikleri görülür:

yağmur > yamır

Ünsüzler

n (nazal n) ünsüzü Adana ağızlarında varlığını korumaktadır.

yeni “yeni”

baban “baban”

Bugün yazı dilinde g-, d- ünsüzleri ile başlayan ancak eski Türkçe döneminde k-, li, t-, li bazı kelimeler Adana ağızlarında eski şekillerini korumaktadır:

kölge “gölge”

köm “göm”

Buna karşılık kelime başında sedalılaşma sık görülen bir alaydır:

koyun > goyun

kuzu > guzu

kahve > gahve, gave

taş > daş

Kelime sonunda k > h değişimi, Eski Anadolu Türkçe’si döneminde görülen bu sese değişimi Adana ağızlarında varlığını devam ettirmektedir:

yok/yoh

çok/çoh

bak/bah

Yer değiştirme (metatez) Adana ağızlarında sık görülür.

kirve > kivre

kibrit > girbit

memleket > melmeket

mlek > lmek

Bařta y nsznn düşmesi olayı daha çok Yüreğir ve köyleri ağızlarında görülen bir özelliktir.

Yücel > cel

yılan > ilan

yüce > ce

kizleřme olayı çok sık görülür

ařaęı > ařřa

kazık > kazzık

eřek > eřřek

küçük > gk

Söz Dağarcığı

Söz dağarcığı konusunda bir fikir verebilmek amacıyla böyle ağızlarda kullanılan mahalli kelimelerden bazıları şunlardır;

Balcan “patlıcan”

Banadura “domates”

Bider “tohum”

Clk “civciv”

ışten “şımarık”

Dıhıl- “gir-“

Dulda “sığınılacak kuytu emin yer”

Ellem “herhalde, galiba”

Enik “köpek yavrusu”

Galle “sincap”

Gındırık “aralık”

Gulle “gülle, bilye”

Helke “kova”

Him “in; tarlaların ve bahçelerin sınırını belirleyen işaret”

Kalan “artık”

Kele “ayol”

Kelli “sonra”

Kertiş “kertenkele”

10- İLÇELER

10.1 ALADAĞ

İlçe merkezi eski bir yerleşim birimidir. Toroslar’ın Aladağ kısmında kurulmuş olan bu ilçe Selçuklular ve Osmanlılar döneminde Türk Aşiretleri tarafından yerleşim yeri olarak kullanılmıştır.

10.2 BAHÇE

İlçe, stratejik konumu nedeni ile ilk çağlardan beri çeşitli ulusların kale şehri, askeri karakolu olmuştur. İlçenin önemi Çukurova’yı doğuya bağlayan Gavur Dağı Geçidi üzerinde olmasındandır.

10.3 CEYHAN

Çeşitli uygarlıkların etkisi altında kalan ilçenin şehir merkezi olarak tarihi çok yenidir.

10.4 DÜZİÇİ

Haruniye ve Hacılar kasabalarının birleştirilmesi ile 1983 yılında Düziçi adı ile ilçe merkezi oluşturulmuştur.

10.5 FEKE

Toros Dağlarının Çukurova'dan İç Anadolu'ya geçit veren Gülek geçidinden sonra ikinci yolu üstünde kurulu üç ilçeden biridir.

10.6 İMAMOĞLU

Tarihi geçmişi 1930 lu yıllara dayanana İmamoğlu eski bir yerleşim birimi değildir. 1936 yılında Roma'dan gelen göçmenler ilçeye bağlı köylere, 1938 yılında gelen göçmenlerde bugünkü şehir merkezinin bulunduğu yere hükümetçe yerleştirilmişlerdir. Daha sonra Ceyhan ve Kozan ilçelerinde bulunan göçmenler, İmamoğlu'ndan toplanmışlardır.

10.7 KADIRLI

2000 yıllık bir geçmişi olan Kadirli tarihinin, (M.Ö. 333) İskender zamanına kadar uzandığı sanılmaktadır. Tarihte birçok isimlerle bilinen bu yöre 1928 yılında "Kadirli" olarak tescil edilmiştir.

Kadirli İlçe Merkezinde Roma, Bizans ve Türk Sanatlarını bir araya toplayan ilginç bir yapı olarak Ala Cami görünmektedir.

10.8 KARAIŞALI

Tarihi geçmişi Romalılara dayanan çok eski bir yerleşim birimidir. Ramazanoğulları'ndan Karaisalı beyin adından dolayı "Karaisalı" adı verilmiştir.

10.9 KARATAŞ

Tarihi çok eskilere dayanan bir ilçe olan Karataş askeri ve Ticari yollar üstünde kurulmuştur.

Antik devirlerde "Magarsus" olarak bilinen bu yöre orta çağlardan itibaren "Karataş" olarak bilinmiştir.

10.10 KOZAN

Kozanın tarihi M.Ö. 1900'lü yıllara kadar inmektedir. Uzun yıllar boyu Hitit krallığının bir merkezi olan Kozan M.Ö. 1200'ler de Asur egemenliğine geçmiş, sonra sırası ile İranlılar, Araplar, Makedonyalılar, Selökidler, Romalılar ve Bizanslılarca yönetilmiştir. "Sision" "Flaviopolis" ve Flavias olarak bilinen bu yöre yakın çağda "Sis" olarak tanınmıştır.

Kozan'ın önemli eserlerinden biride Hoşkadem Camisidir.

İlk kez Ramazanoğlu beyliği döneminde Türklerin eline geçmiştir.

10.11 POZANTI

Toros Dağlarından Orta Anadolu'ya geçilecek önemli bir noktada kurulmuş bulunan Pozantı eski tarihi yerleşim merkezine yakın yerde kurulmuş yeni bir yerleşim merkezidir. Yakınında bulunan Doğu Roma şehri "Podantrani" den yerini ve ismini almıştır.

10.12 SAİMBEYLİ

Tarihi kalıntılara göre kuruluşu Hititler zamanına kadar ulaşan Saimbeyli, "Haçın" olarak bilinmiştir. 30 Aralık 1923 yılında toplanan Vilayet Meclisinin kararı ile Kurtuluş Savaşında büyük yararlık ve kahramanlık gösteren Haçınli Saimneyin adı ilçeye verilmiştir.

10.13 SEYHAN

Adana'nın merkez ilçesi iken 05.06.1986 tarihinde ayrı bir ilçe haline gelmiştir.

Bu ilçenin bulunduğu yöre, pek çok uygarlıklara sahne olmuştur. İlk yerleşim gurupları Hititlere kadar dayanmaktadır.

10.14 TUFANBEYLİ

İlçede bulunan kalıntılar burada Hititlerden beri yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermektedir. Gerek kuzeyden Şar Harabeleri, gerek Doğanbeyli ve Hanyeri yolunda ki anıtlar Höyükler Hitit dönemi özelliklerini ve motiflerinin bugünde korumaktadır. Bölgede ki eserlerin bazıları da Roma-Bizans dönemlerine aittir.

10.15 YUMURTALIK

İlkçağda Yunanlılar tarafından yapıldığı bilinen “Aegaea” adlı liman şehri burada bulunmaktadır. Ortaçağda Venedikliler buraya “Agazze” adını vermişlerdir. Yavuz Sultan Selim döneminden beri Adana’ya bağlı bir ilçe merkezidir.

10.16 YÜREĞİR

Adana’nın 27 km doğusunda, Ceyhan kıyısında bugün Yakapınar’ın olduğu yerde kurulmuştur. Mopsuestia, ilk ve ortaçağda büyük bir yerleşim birimi idi. İlçe Yüreğir Ovasında kurulduğu için bu adı almıştır.

KAYNAKÇA

- 1- Erman ARTUN, **Günümüzde Adana** 1. Baskı, 1996.
- 2- Timurçin SAVAŞ, **Adana İl Yıllığı**, 1994.
- 3- Adana Valiliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, **Adana'da Eğitim**.